

AUREL A. MUREȘIANU

TEOFIL FRÂNCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Extras din revista „Țara Bârsei“

1935

Tipografia „UNIREA“ Brașov, Str. Lungă No. 20.

4196

AUREL A. MUREȘIANU

Lib. nr. 25 - Brașov

TEOFIL FRÂNCU

~~BCU Cluj / Central University Library Cluj~~

Extras din revista „Țara Bârsei“

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2009 04400

Domnului elinist Alex. J. Lapodan

în amintirea clipelor petrecute
în apropierea și mijlocul fratelui
într-uniri găseam și același al
Teofil Frâncu, marele Român și
tele de omce "al Tatălui D. Sale.

Teofil Frâncu

Autorul

— Un nedreptățit în viață și uitat după moarte —

Era în primăvara anului 1873. Pe cerul înnourat al tinerei monarhii dualiste, începură să se ivească semne prevestitoare de furtună. Stăpânii jumătății dela răsărit de râul Leitha a împărăției, se străduiau din toate puterile ca să întemeieze marele stat național al Ungariei, care, în realitate, nu fusese până atunci decât un regat cosmopolit, format din mai multe neamuri și însuflețit de o limbă străină: *limba latinească* University Library Cluj

Trufașă clică a „marilor“ ungurești, hrănită și întărită, în decursul veacurilor, cu părți din trupul tuturor națiunilor Ungariei și Transilvaniei, înghițise deabinelea și străvechea autonomie sau independență a voevodatului și principatului Transilvaniei. Ucazuri peste ucazuri anunțau reorganizarea pe baze centraliste și naționale ungurești a administrației acestei frumoase țări, până atunci atât de puțin ungurești.

Căci puternica luptă pentru libertate și unire a popoarelor latine ale Europei, dela mijlocul veacului trecut, le hărăzise și Românilor ardeleni o oarecare independență națională. În așa numita „eră constituțională“ a imperiului austriac, între anii 1860—1865, ei reușiră să formeze chiar majoritatea dietei Transilvaniei și să se proclame națiune politică „egal îndreptățită“. În mai multe „comitate“ sau județe ale Transilvaniei se introduse atunci, în locul limbii germane din epoca absolutistică, limba românească în toate ramurile administrației publice. Intre acestea fusese și Făgărașul, unul dintre cele mai românești județe ale țării, în care limba urmașilor lui Arpad nu se mai auzia, decât doar în viața de toate zilele a

vre-o 150 de familii ceialți — vre-o 80.000 — fiind aproape cu toții Români.

Abia se născuse legea de uniune a Transilvaniei cu Ungaria din 1868, precum și așa zisa „lege a naționalităților“, tot din acel an — în care se decretase că în tot cuprinsul regatului nu există decât „numai o singură națiune politică“, cea ungurească — și nesățioșii „cavaleri“ se și năpustiră, flămânzi, asupra regiunilor încă virgine românești ale Transilvaniei. Nu scăpă de ei nici Făgărașul, județ românesc dela prefect și până la ultimul opincar. În anul 1869 sigilul românesc al acestui județ fu înlocuit cu unul național-maghiar; la 1871 guvernul din Budapesta înființă la Făgăraș, fără să întrebe pe nimeni, un tribunal unguresc; același guvern „alese“ tot acolo, în 1872, prin măsuri volnice și arbitrare, pentru parlamentul din Budapesta, doi Maghiari, și, ca paharul să fie plin, ei înlocuiră în 1873 și pe prefectul de naționalitate românească, cu un om de-ai lor, Kolomán Boér, nobil de viță „neaoșe“ ungurească — renegații au fost de multe ori cei mai periculoși — ca să desăvârșească opera de „naționalizare“ în sensul ideii de stat maghiar.

„Consiliul municipal“ al districtului Făgăraș, compus aproape numai din Români, nu se lăsă însă, cu una cu două, bătut, ci se opuse cu îndărătnicie măsurilor tiranice ale puterii de stat. În memorabilele ședințe dela 8 și 9 Aprilie 1873, el protestă cu energie împotriva „ordinelor arbitrare și de forță“ ale ministerului de interne maghiar, declarându-le de „ilegale“ și „aderând prin aceasta *ipso facto* la autonomia Transilvaniei garantată prin act de stat (legile dietei Transilvaniei din 1863/4 sancționate de monarh — A. A. M.), dar acum delăturată unilateralmente contra voinței și fără concursul națiunii române“.1)

Ne putem închipui furia guvernului noului stat „național“ unguresc — că „Ungaria n'a fost, ci va fi“ o spusesese doar și „cel mai mare Ungur“, Széchényi — la aflarea acestor hotărâri ale consiliului municipal al Făgărașului. Urmarea fu suspendarea imediată din posturi a principalilor „agitatori“ ai aceluși consiliu, cari erau totodată și funcționari de stat, și punerea lor sub acuză,

1) Gazeta Transilvaniei dela 19/7 Aprilie 1873.

dimpună cu avocatul Aron Densușianu, energicul campion național, pentru îndemn la nesupunere, „turburarea liniștei publice“ și „vătămarea legilor constituționale existente“.

Acești vrednici dregători români cari au pus cauza cea mare a poporului lor mai presus de interesele lor personale, au fost: *Teofil Frâncu*, fost vice-fiscal (procuror), iar atunci vice-notar al districtului Făgăraș, *Ioan Grama*, președintele „scaunului orfanal“ al acestui district și „asesorul“ (consilierul) acelu scaun, *Ilariu Duvlea*.

Intre aceștia cel mai vrednic și acela care și-a creat un nume însemnat în istoria noastră culturală și gazetărească a fost, fără îndoială, „ardeleanul cu inima mare“ *Teofil Frâncu*.

*

S'au împlinit în 1933 treizeci de ani dela moartea acestui distins fiu al Transilvaniei — și în anul trecut 90 de ani dela nașterea lui — fără ca cineva să-și fi adus aminte de lupta ideală și desinteresată, pe care a purtat-o el, toată viața, pentru apărarea și îndrumarea pe calea dreptului și a libertății a hilitului și obiditului său neam românesc.

Teofil Frâncu este cunoscut mai ales prin excelentele sale scrieri: *Rotacismul la Moși și la Istrieni*, din 1886 și *Românii din Munții Apuseni*, din 1888. Aceasta din urmă, care a fost și premiată de Academia Română, este după *N. Iorga* „una din cele mai bune lucrări de etnografie ce avem până astăzi cu privire la poporul nostru, cu care ne fălim, sau de care ne batem joc, fără să-l cunoaștem“.1) Dar activitatea lui *Frâncu* a fost mult mai cuprinzătoare; el a fost timp de treizeci de ani unul dintre cei mai aprigi luptători ai condeiului în presa românească de dincoace și de dincolo de Carpați.

Puțini mai știu astăzi că la *Oriental Latin*, ziarul întemeiat în 1874 la Brașov de frații *Densușeni*, *Aron* și *Nicolae*, *Teofil Frâncu* a fost timp de doi ani „sufletul, condei bun, știl ușor și

1) *N. Iorga*, *Teofil Frâncu*, în „Sămănătorul“ dela sfârșitul lui Mai 1903 și „Oameni cari au fost“.

inimă românească¹⁾,) că apoi, trecând în Țară el a făcut parte mai mulți ani din redacția *Românului* lui C. A. Rosetti și că și mai târziu, ca funcționar al ministerului de instrucție din București, el a rămas unul din cei mai de seamă colaboratori al ziarelor principale din Țară și din Ardeal.

Nu voim să facem aici biografia amănunțită a lui Teofil Frâncu, ci ne vom da mai întâi de toate silința de a scoate la iveală unele date cu totul necunoscute din viața sa și unele trăsături frumoase ale caracterului său, care se desprind, ca tot atâtea pietri prețioase, de pe filele îngălbenite ale scrisorilor adresate între anii 1881 și 1903 scumpului său amic și sprijinitor dela Brașov, Aurel Mureșianu, căruia nu odată i-a mărturisit încrederea și devotamentul său „până la moarte“.

Fiu al preotului românesc Ioan Frâncu, din comuna Benic (județul Alba), dela poalele Munților Apuseni ai Transilvaniei — s'a născut la 23 Martie 1844 — Teofil Frâncu aducea cu sine în lupta vieții toată energia proaspătă a acelei admirabile clase de cărturari și luminători ai satelor, care a dat atâți oameni de seamă neamului nostru dintre Tisa și Carpați. El aparținea neaoșei și vâjnoasei rase a Românilor din Munții Apuseni, numiți în de obște „Moți“, dar cari în realitate nu poartă toți această numire, ci după diferitele regiuni, numirile de: Mocani, Băeși, Munteni, Câmpeni, Crișeni și altele.

După ce a trecut prin școalele dela Alba Iulia, Blaj și Cluj, Teofil Frâncu și-a continuat studiile la facultățile de drept din Sibiu și Cluj, unde a făcut și „examenul de stat“. Practica necesară atunci profesiei de avocat și-a făcut-o la tribunalele din Aiud și Hațeg, unde a avut însă multe de suferit din pricina naționalismului său înflăcărat. După multe stăruințe izbuti, în sfârșit, să ocupe funcția însemnată de „vice-fiscal“ sau procuror al districțului Făgăraș, unde i se deschise un teren larg de acțiune.

1) *Gazeta Transilvaniei*, nr. 108 din 1903 — Insuși Frâncu scrie la 6 Sept. 1900, lui Aurel Mureșianu, tatăl autorului acestor rânduri, corectând niște erori ale „Enciclopediei“ lui Diaconovici „care debitează biografii inexacte și fanfarone“ că el a fost timp de 2 ani, în tot decursul apariției ziarului, nu „colaboratorul“, ci „redactorul răspunzător“ al *Orientului Latin*.

Anii 1865—1868 aducând însă victoria Ungurilor în politica imperiului — și am putea zice și a Europei întregi — numeroșii funcționari români din Ardeal, și mai ales cei cu sentimente pronunțate românești, avură lupte grele de purtat cu puternicii zilei. Vrăjmașii fură însă mai tari și Frâncu fu despoiat, precum am văzut, de funcțiunea sa, și hărțuit mai mult timp de către tribunalul unguresc din Târgul Mureșului. Despre această întâmplare găsim câteva date interesante în scrisoarea lui din 6 Sept. 1900. Vorbind despre luptele sale și ale tovarășilor săi Grama și Duvlea cu Ungurii, el continuă :

„Câteși trei am fost suspendați din posturi și dați în judecată împreună cu Aron Densușianu. — Grama a înnebunit, Duvlea a murit și eu am luat lumea în cap... Aron Densușianu fără noi sigur că n'ar fi putut lupta, fără să ne fie frică că vom rămânea pe drumuri, precum am și rămas...”

Scăpat din închisoare și cu gândul de a înființa o tipografie românească în Ardeal, el pleacă la Frankfurt, în Germania, ca să studieze artele grafice. După 8 luni se întoarce însă la Brașov, cu nădejdea realizării planului său cu ajutorul bogatei și înfloritoare societăți românești de atunci a acestui vechiu și important centru comercial și cultural al Transilvaniei. Tipografia n'o putu înființa, dar din străduințele sale și ale soțului său de luptă Aron Densușianu se născu o nouă și simbolică flamură: *Oriental Latin*. Ziarul care număra între conducătorii săi și pe poetul *Ioan Lapedatu*, nu putu însă învinge greutatea financiară și, după aproape doi ani de eforturi eroice, își încetă apariția. Teofil Frâncu fu silit să-și încerce norocul în Țară.

Și ce loc putea fi pentru el mai potrivit ca redacția *Românului* lui C. A. Rosetti? Aici pare a fi stat el dela 1876 și până la 1884, când trecu la *Gazeta Transilvaniei* din Brașov, dupăce aceasta deveni, la 1 Aprilie 1884, primul cotidian al Românilor din imperiul habsburgic.

Din timpul activității sale de ziarist la București aflăm câte ceva și din articolele și scrisorile sale publicate în *Gazeta Transilvaniei* sub titlul „Preumblări în București” și în care el descopere, între altele, pe bază de cercetări arhivistice și lucruri nouă din viața lui Eminescu. El mărturisește că a fost în relații amicale cu marele poet în timpul când acesta era redactor la ziarul *Timpul* din București, deci între anii 1877—1884. „Cu Eminescu — scrie el — mă

întâlneam mai în toată ziua în orele libere, când era în București redactor la ziarul „Timpul”, și eu eram la ziarul liberal „Românul”.¹⁾

Din scrisoarea sa din 5/17 Mai 1897, reiese, că el câștigase deplina încredere a ocârmuitorilor României. Vorbind despre continuarea amintirilor sale, publicate în Gazeta Transilvaniei, Frâncu scrie :

„Voi continua cu atât mai ales că după întoarcerea mea dela Brașov m’au întrebat mai mulți publiciști că pentru ce nu urmez cu ele!?,. Sunt obligat către Gazetă și către scumpa mea națiune să continuu până la un moment dat când m’a trimis I. B. (Ion Brătianu) în Ardeal se cu Col. (onelul) U(rsu) și G(eneralul) D(oda)²⁾. Deatunci încoace am devenit *pesimist*, fiindcă așa îți place să mă numești“.

La Gazeta Transilvaniei Teofil Frâncu funcționează ca prim-redactor „timp de peste un an”.³⁾ În 1885 el se întoarse însă din nou la București, rămânând și mai departe un colaborator extern valoros al iubitei sale Gazete dela Brașov. Din această perioadă datează și importante sale lucrări despre Români din Munții Apuseni, despre cari am vorbit mai sus. Asupra acestora găsim în corespondența lui o indicație de cea mai mare însemnătate. Și anume că *autorul adevărat al lor este el și numai el și nu și G. Candrea*, al cărui nume s’a publicat pe coperta cărții sale numai „ca recompensă”, pentrucă „i-a verificat manuscrisul... la fața locului”, după „instrucțiunile ce i le-a dat”. Dar să-l lăsăm să vorbească singur :

„Am scris cărți recunoscute ca bune, prin care am ridicat poporul românesc din Munții Apuseni din mocirla în care l-au tăvălit scriitorii străini

¹⁾ Gazeta Transilvaniei dela 14/27 Aprilie 1902.

²⁾ Colonelul David baron Urs de Margina, eroul dela Lissa și generalul Traian Doda n’au fost numai două strălucite figuri ostășești ale Românilor din imperiul habsburgic, dar și doi conducători însemnați ai lor. Mai ales cel din urmă a combătut, ca deputat, cu multă energie pe Maghiari, fiind și condamnat de ei la 2 ani închisoare de stat. Procesul lui a făcut mare vâlvă în viața politică a monarhiei și a însemnat o victorie morală pentru Români, căci Doda a fost grațiat de împărat.

³⁾ Gazeta Transilvaniei, număr jubilar 1838—1908, pg. 131.

acompaniați de Slavici-Prohaska...¹⁾ S'a spus un neadevăr când s'a afirmat la Academia Românească că cărțile mele ar fi fost scrise de reposatul G. Candrea, care pe când lucram eu la întocmirea manuscriselor era un dascălencii părțit în Bucium-Cerbu și care prin mine a ieșit din întuneric și s'a procopsit, fiindcă i-am trimis manuscrisul ca să-l verifice la fața locului, arătându-i prin instrucțiuni scrise cum se procedează și ca recompensă i-am pus numele alături cu al meu pe cuverta cărților. Pentru dovedirea afirmațiunii, dacă doarești, pot ca o scrisoare a lui se fi-o trimit în original din Benic...“ (Scrisoarea dela 27 Aprilie 1903).

Pentru ca să-și asigure mai bine viitorul Teofil Frâncu se hotărî, probabil îndemnat și de soția sa Amalia Tasotti — o Ita-

¹⁾ Este vorba de marea publicație etnografică „Popoarele Austro-Ungariei“, apărută în limba germană, în 1881 la Viena, în editura Prohaska și în care I. Slavici a scris partea privitoare la Români. Slavici care a fost crescut într'un mediu unguresc și care afirmase el singur, cu ocazia procesului de presă al „Tribunei“ din 1888, că „până la vârsta de 20—22 de ani n'ar fi putut să scrie altfel decât numai ungurește“, a reprodus în această lucrare o mulțime de păreri eronate și injurioase asupra însușirilor și a caracterului poporului românesc, care nu puteau fi decât acelea ale celor mai înverșunați vrăjmași ai lor. Căci altfel nu ne putem explica cum a putut Slavici să facă în caracteristica Românului și afirmații ca acestea :

„Din punct de vedere românesc sinceritatea nu este o virtute, nici că există în limba românească cuvânt pentru această noțiune... La Maghiari însă sinceritatea e o datorie...“

„Arareori vei afla un Român, care pentru nimica să se expună vreunui pericol, adeseori însă de aceia cari în precauțiunea lor merg până la lașitate...“

„Viteaz nu însemnează în limba românească ceea ce înseamnă în limba maghiară. Viteaz în sensul serios și nobil al cuvântului însemnează în românește „viteaz la strămoare“, când nu ai încotro; frica e cea mai bună pază zice proverbul românesc...“

„In genere în ochii Românului nu trece de om rău acela care a furat dela vteun străin avut ci de neistef dacă a fost prins în flagrant delict“, etc.

Aceste monstruoziități au fost reproduse, la rândul lor, de alți autori străini. Așa de pildă scriitoarea engleză E. Gerard a imprumutat multe în cartea sa despre Transilvania, intitulată *The Land beyond the forest* (Țara de dincolo de păduri), apărută la Londra în 1888. În capitolul *Caracterul Românilor* citim între altele: *Frankness is not regarded as a virtue, and the Roumanian language has not word which directly expresses this quality. The Hungarians, on the contrary, regard frankness and truth-speaking as a duty, etc. etc.* (Sinceritatea nu este privită ca o virtute și limba românească nu are cuvânt cu care să poată exprima deadreptul această noțiune. Ungurii, dimpotrivă consideră sinceritatea și exprimarea adevărului ca o datorie) etc. etc.) Vezi vol. I. p. 230. — A. A. M.

liancă „dintr-o familie distinsă din Gorița (Görz), crescută sub cerul albastru al Rivierei“, dar ai cărei părinți sărăciseră „prin krahul dela Viena din 1873“¹⁾ — să între într-o slujbă de stat. A fost o problemă foarte grea pentru un om de cultura și pregătirea sa, însă iubitor de adevăr și idealist precum era el. Acela care la vârsta de 28 ani fusese procuror al județului Făgăraș, trebui deci să se mulțumească la vârsta de peste patruzeci de ani cu modesta funcție de „șef de serviciu“ și mai târziu „șef de birou“ într-un minister românesc, pe când alți Ardeleni cu mult mai puțină pregătire, ajunseră, grație favoritismului de partid și flexibilității caracterului lor, „până la cea mai înaltă treaptă socială.“²⁾

În biografia lui Teofil Frâncu, publicată, după moarte, în „Gazeta Transilvaniei“ dela 17 (30) Mai 1903, citim despre situația sa ca slujbaș al statului la București între altele:

„Deși decedatul în anii din urmă a ocupat numai o pozițiune modestă ca funcționar la ministerul român al instrucțiunii publice, mult prea modestă chiar pentru un om cu o creștere și cu cunoștințe ca dânsul, el a avut totuși o viață mișcată și mult sbuciumată *ce-l ridica sus peste nivelul oamenilor mediocri.*“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Frâncu a fost de o fire „mult prea sinceră și idealistă“, decât ca să poată face „carieră“ în țară... Din cauza aceasta a „trebuit să treacă printr'o școală grea a vieții.“

Lupta acerbă sufletească a vrednicului coborîtor din rasa de eroi a lui Horia și Iancu, cu meschinăria vieții politice și cu hătârismul și favoritismul oriental, se desprinde în toată tragedia ei, din scrisorile sale.

Cu toate acestea el a dovedit în postul său atâta „tact, atât de multă conștiențiozitate și simț fin de dreptate“, încât „a impus deopotrivă guvernelor liberale și conservatoare.“³⁾

Slujba sa a avut însă o urmare defavorabilă nu numai asupra independenței sale personale, ci și asupra activității sale publicistice-literare; de aceea el se purta, încă în 1897, cu gândul de a-și cere pensionarea, după împlinirea primului termen de 10

1) Scrisorile sale din 21 și 27 Februarie 1897. Copii n'au rămas din această căsătorie, iar soția sa Amalia a murit în Februarie 1897.

2) Scrisoarea din 27/IV 1903.

3) Gazeta Transilvaniei, nr. 114 din 1903.

ani. „In conformitate cu reținerile ce mi s'au făcut — scria el la 28 Octomvrie 1897 — mi s'ar cuveni ceva peste 100 lei pe lună; cu aceștia și cu ce aș mai câștiga, *sper a mă întoarce la vechea mea profesiune publicistică, căci ca slujbaș e imposibil a scrie literatură.*“

Frâncu a scris însă și ca slujbaș lucruri de valoare și a publicat și un studiu important asupra lui Eminescu. Trimițând acest studiu lui Aurel Mureșianu el scrie la 1 Aprilie 1902 între altele:

„Anexat îți trimit un foileton, care cuprinde date *necunoscute și exact adevărate* luate de mine din arhiva Ministerului în privința funcțiilor publice ocupate de Eminescu. . . . Cred că această lucrare literară are destulă importanță ca se merite a fi publicată în numărul pentru sărbătorile Paștilor. . . .“

„Nu era să mă ocup de acest studiu, care în căutarea dosarelor în arhivă mi-a dat mult lucru, mai cu seamă Duminecele, când eram liber de cancelarie, dacă nu vedeam multe greșeli publicate în urma apelului studentului Scurtu, în privința *timpului* în care poetul a ocupat funcțiuni publice în țara sa. . . .“

„Articolul: *Pesimismul lui Eminescu*, publicat de Ioan Slavici în *Convorbirile Literare*, Nr. 4, dela 1 Aprilie 1902, merită să-l citești, fiindcă e plin de contraziceri și foarte mistic; ar vrea să spună adevărul, *însă-i frică* de stăpânii lui. De aceea în descrierea societății din vremea lui Eminescu vorbește în termeni generali, ca să nu-l înțeleagă nimeni. . . .“

Afară de cărțile amintite și de valoroasele sale articole din Orientul Latin, Românul, Gazeta Transilvaniei și alte foi, Teofil Frâncu a mai publicat și un „Raport“ important asupra „Stării bisericilor și școalelor din străinătate“, făcut din însărcinarea ministerului de culte și instrucțiune publică, raport care a fost și premeiat de acest minister. Teofil Frâncu fu și decorat, pentru meritele sale literare și culturale cu „Bene Merenti“, la 1892 și cu „Coroana României“, la 1895.

Acestea n'au fost decât o prea mică răsplată pentru marile jertfe aduse în viața sa pe altarul iubirei de neam și pentru marea pildă de solidaritate și *unire* națională dată prin toate faptele și acțiunile aceluia care „avea cele mai strânse cunoștințe personale între bărbații noștri din toate păturile sociale în ambele emisfere ale Carpaților.“¹⁾

1) Gazeta Transilvaniei, nr. 108 din 1903.

Dar Frâncu n'a avut numai talentul de a cunoaște oamenii. El a avut și o deosebită înțelegere pentru rosturile politice de apărare națională. Iată ce scrie la 28 Octomvrie 1897 :

„...N'am întâlnit în drumul meu decât oameni miopi, invidioși și rău-tăcioși. Neapărat cu asemenea oameni n'o se poți face ca Ardealul să fie al Ardelenilor. La noi în București mizeria politică e și mai mare, oamenii dela voi i-a încurcat și pe aceștia, care apoi la rândul lor v'au încurcat cât de bine și pe voi.“

Frâncu nu numai că nu voia să audă de o „împăcare“ cu Ungurii, dar nu putea să sufere nici cochetăriile cu „Nemții“. De aceea el dădea epitetul de „Nemțoi“ nu numai unor personagii din grupul „Tribunei“ din Sibiu, deveniți cei mai devotați servienți ai marelui aderent al Triplei Alianțe și al ideii „împăcării cu Ungurii“, Dimitrie Sturdza, dar chiar și mai mult sau mai puțin independentului Aurel C. Popovici, despre care scria la 14 Noemvrie 1893 că „are mult entuziasm, dar puțină experiență, multă voință, dar puțină puterintă.“ Asupra viitorului și a necesităților politice ale Românilor ardeleni el are o viziune clară, am putea zice profetică. Iată cum se exprima în scrisoarea sa dela 28 Octomvrie 1897 asupra politicei „ușuratică“ a sturdziștilor ardeleni și asupra căii ce trebuie să o urmeze politica românească în viitor :

„Firește, eu nu mă pot amesteca cu oameni, pe cari în afacerile Ardealului îi cred prea ușurei și cari au colaborat conștient sau inconștient la compromiterea perfectă a cauzei naționale, adecă a Ardelenilor.“

„Ei nici azi nu sunt convinși că tot pledând pentru Nemți, tot mai tare ne afundăm ; ori să procedăm independenți de Nemți, ori să ne apropiem de Slavi, altă cale nu ne rămâne Românilor ardeleni.“

Dușman al falsului naționalism, Frâncu a fost și dușmanul confesionalismului rău înțeles. Interesele cele mari și generale ale neamului precumpăneau la dânsul toate celelalte sentimente. Criticând foarte asupru purtarea unui prelat unit, el scrie la 5/17 Mai 1897 între altele :

„Hei ! Hei ! Românilor ! Mai de mult Roma da scriitori, istorici, publiciști, literați și naționaliști înflăcărați. Șincai, Petru Maior, Clain mai întâi erau Români, apoi creștini. Astăzi Roma, dela V.... încoace, dă creștini, apoi popistași și la coadă Români...“

Pe acei Ardeleni, cari făcându-se simple coade de topor ale unor politicieni din „Țară“, lucrau, în mod conștient sau incon-

știent, la însăși compromiterea marelui cauze naționale a Transilvaniei, Frâncu îi combătea fără cruțare. Iată ce citim, de pildă, într-o scrisoare a lui din vara anului 1893 :

„Apoi aceștia sunt Ardelenii ! cari în Țeară, *prin intrigi și calomnii* ajung la pozițiuni înalte și mari și acasă își dau aerul de salvatori naționali ! Rușine !

Mișcarea națională n'a fost decât pentru a produce beneficii și aici și acolo, acelor persoane care au știut să se folosească de ea.

Eu ca vechiu ziarist, ca fost redactor al „Orientului Latin“, ca unul care am renunțat, în procesul, la un post de procuror în Ardeal, n'aveam pe acele vremuri ideea că cestiunea ardeleană se poate specula la București ca ajutorul la bursa din Viena.“

Vorbind în scrisoarea sa din 1896 despre neînțelegerile și conflictele cari începură să paralizeze chiar și activitatea „Ligii Culturale“, Frâncu continuă :

„Din acest punct plecând „Liga“ trebuia se ajungă aici unde a ajuns de a fi o armă în mâna partidelor politice spre a-și câștiga popularitate în lăuntru și de-a lua angajamente în afară, negociind pe pielea scumpei noastre patrii : Transilvania.

Dacă ai urmărit firul țesăturilor întinse printre noi d'aici și până la Sibiu între cei mici, d'aici și până la Viena — Pesta între cei mari, te-ai putut convinge că Transilvania a ajuns la București a întări sau a slăbi poziția unui guvern, de a se ridica în opoziție la guvern pe spinarea ei și de a se ținea aici numai încăleacănd bine toate mișcările ei, așa cum cer puternicii vecini, *mal ales aceia din Tripla Aliață...*“

Nu mai încape nici-o îndoială că urâtele desbinări și neînțelegeri ivite în acea epocă în mijlocul Românilor ardeleni au fost, în mare parte, provocate și alimentate de intrigile și machinațiunile politice de partid din Țară. Din acest punct de vedere scrisorile lui Teofil Frâncu, pot servi cu tot atâtea dovezi clasice. Într-o scrisoare cu data de 4 Iulie 1893 (st. v.), făcând aluziune la clica ardeleană a lui Dim. Sturdza, Frâncu scrie între altele :

„Din articolul ce ți l-am trimis azi te vei convinge că numai ei pot să fie atât de nelogici și chiar delatori, încât să zică : „Ioan Brătianu n'a dat bani și a fost idolul la care s'au închinat Transilvănenii, guvernul actual (conservator ! — A. A. M.) dă bani și totuși n'are popularitate în Ardeal. „Ardelenilor nu le trebuie bani“. — Mizerie și rea credință ! de care a se face culpabili numai acești oameni fără judecată sunt capabili. Apoi în ce scop s'a constituit Liga ? Și cine mai mult decât ei au primit bani din Țeară ! ? Nu numai vouă, dar chiar și nouă emigraților ne creiază dificultăți. Liberalii ne bat că am fi junimiști, conservatorii ne zic că am fi oameni fără

caracter și liberali. Iată unde a ajuns chestia Ardealului condusă de ei. Sărac Ardeal pe ce mâni ai ajuns!...

„Dacă în Țară și în Ardeal n'a fost o mișcare în timpul lui Brătianu, cauza o știm. Și Doamne, rău e că nu o putem spune așa precum ne-ar da mâna s'o dăm în vileag.“

Și oprindu-se la persoana unui băănățean, subț a cărui re-putație de literat s'a ascuns, în toată viața sa, o nefastă concepție și activitate politică-națională, Frâncu scrie la 9/21 Mai 1893 :

„S. vrea acum ca în public să te defaimeze, cum te-a defăimat de când s'a întors în Țeară, însă fără să cuteze să te atace în ziare. Acum te atacă sub masca anonimității. Acest perfect intrigant *se ascunde sub patriotismul lui Brătlanu, pe care îl hulea, calomnia, batjocuria în 1877—79 în „Timpul“ în cât ne scârbise pe toți...*“

Frâncu n'a fost însă mai puțin aspru și drept și în judecata sa asupra fraților noștri din Țară. Iată cruda, dar justa critică pe care acest mare Român o făcea vieții politice de acolo, atât de mult „înveninate“, mai ales în deceniile din urmă, de spiritul de partid:

București, 8/21 Martie 1901.

Iubite Aurel,

La noi mâne 9 Martie încep alegerile și până Joia viitoare vor fi terminate. La 24 Martie apoi se vor întruni camerele și abia numai atunci vom putea ști ce se va întâmpla cu noi.

Acum se poate vedea isprava partidelor militante politice în curs de 33 de ani, *ispravă* care pentru omul pătrunzător nu era un mister. Spiritul luminat și talentul independent de mult prevedea că starea internă a noi în urma unei constituțiuni liberale fără limite *din ce în ce va slăbi mai tare elementul român în feară...* Cel ce cunoștea lucrurile și prevedea tristul prezent din care era să nască și mai tristul viitor trecea în ochii lumii ca un *pesimist*.

Ah! numai de câte ori mi-am auzit această numire sub cuvânt că aș fi un om nemulțumit și d'aci pesimismul meu. Chiar și tu, iubite amice, îmi ziceai necurmat că aș fi un pesimist incurabil.

Oare acum mai merit această numire? Te întreb!

Când ai cunoaște lucrurile dinlăuntru nu știu, zău, dacă n'ai fi și tu de părerea mea.

La noi e o minciună scornită de politicieni, dela Alfa până la Omega, că școala ar fi dat *funcționarismul* de astăzi.

La noi e o minciună că ar exista un proletariat intelectual.

La noi e o minciună că în presă s'ar găsi oameni cu carte, cu cultură și cu bună creștere.

Funcționarismul incult de azi e creat de partidele politice. Meseriași, copilandri fără carte, cârciumari bruți și băcani falșiți, iată din cine se compune funcționarismul în genere.

Specialitățile ca profesorii, medicii, juriștii, inginerii și alții, au fost cu vârf și îndesat retribuiți în funcțiunile lor plus că, pentru a face stări și înaintări, fiindu-le permis, se înrolau în partidele politice, și în aducerea legilor băteau câmpii, votând legi în frunte cu juriști-advocați după cum le dicta interesul de *castă*.

Astfel specialitățile găsind un teren foarte lucrativ în țeară și fiind bine plasate și remunerate în funcțiunile publice n'a existat și nu există un proletariat intelectual, care poate d'aici înainte se va forma când budgetul public al Statului va seca.

Există în schimb înfricoșate și înspăimântate *declasări*: Juristul e pus la agricultură, profesorul agricol e pus la cea mai înaltă funcțiune administrativă (interne); copiii rău crescuți și rău nărașiți, fugiți dela școală, dau contingentul presei ca redactori, colportori și în fine deputați și apoi înalți funcționari financiari, așa că toate specialitățile în chemarea lor publică, nefiind la locul lor, sunt *intervertite*: medicul e prefectul sau secretarul general al unui departament administrativ, profesorul e în acelaș timp și avocat sau inginer, băcanul e legiuitor și juristul executor și pe deasupra acestora planează elementul incult și *străin* de pe la *gazete*.

Tristă situațiune, însă e așa, că de geaba n'a zis Românul: *bună țeară, rea tocmeală*. —

*

Dar Frâncu și-a iubit neamul mai mult chiar decât propria sa familie. Deși avea un frate și o soră, el totuși și-a lăsat moșioara moștenită dela părinți bisericeii și școalei satului său natal. Cu câteva luni înainte de a muri a făcut actul de danie care a fost prezentat Consistorului dela Blaj și „întabulat în cărțile funduare“, precum spune el însuși în scrisoarea dela 27 Aprilie vechiu 1903. „El a priceput că moșia în mâna omului nu e mijloc de îmbuibare, ci mijloc de a-și agonisi nemurire. Moșioara sa de aici, câștigată și susținută de tatăl său cu prescură românească, a cinstit-o bisericeii, ca o strălucită pildă și viu îndemn pe seama tuturor „domnilor“ de a ajuta biserica română, singura școală morală ce în mijlocul lumei corupte și egoiste ține încă sus și nepătat steagul idealelor mărețe. Numele său pomenit va fi la

această biserică din neam în neam ca binefăcător și înălța-se-vor rugăciuni anuale pentru odihna sufletului său mare și nobil.“¹⁾

Teofil Frâncu a avut pe lângă multe alte însușiri frumoase și un profund simț politic. În „Gazeta Transilvaniei“ din 1 Martie 1903 („Preumblări în București, XXXIV“) el are următoarea vedenie clară a viitorului neamului său :

„....Astăzi, când toate popoarele aspiră să se poată desvolta liber pe terenul cultural și economic, conform însușirilor lor de *rasse*, ceea ce a dat și dă loc multor prefaceri în viața statelor, se naște întrebarea : oare numai Maghiarii ar putea avea darul ca în secolul al XX-lea să poată desnaționaliza pe alte popoare, care tind, *ca și ei*, la o viață națională și liberă ?!“

„Absolutismul austriac cu toate ale lui apăsări a trebuit să plece, regimul exclusivist și de despotism muzulman, moscovitismul autocrat și oligarhic se luptă cu moartea : au numai *absolutismul șovinist* maghiar ar putea avea viață și misiune civilizatoare în Orientul european ?!...“

„Această înaltă și delicată misiune din voința lui Dumnezeu revine poporului român, care prin instituțiunile sale filantropice, umanitare și liberale constituie un element de ordine și de civilizațiune în Orientul Europei.“

„România — de mult a zis poetul — viitor de aur are!“ — — —

— — — BCU Cluj / Central University Library Cluj — — —

A fost ultimul articol al lui Teofil Frâncu ; au fost cuvintele profetice și semnificative cu care-și încheia el activitatea sa de scriitor și gazetar românesc, de luptător desinteresat pentru unirea și solidaritatea tuturor Românilor. Căci cel ce a purtat toată viața sa un interes atât de mare neamului care l-a născut, s'a îngrijit mai puțin de propria lui sănătate. Teofil Frâncu nu s'a gândit la boala lui, care se manifestase mai de mult, decât atunci când „primăvara sălbatecă și violentă și vânturile de Nord ale lui Aprilie“ îl trântiră la pat.²⁾ „Nu-l știam bolnav — scria N. Iorga după moartea lui — când l-am văzut acum vreo zece zile, căutând cu lăcomie soarele înaintea cafenelei hotelului unde zăcuse de piept trei luni în capăt, după o zi de vifor ce-l prinse nepregătit. Era aproape de nerecunoscut : figura-i era scăzută ca a unui copil și în ochii plini odată de atâta putere, se oglinda duioșia nespūsă a celor ce se sting... Mi-a spus de apropiata

1) Vezi discursul funebral ținut de preotul Amos Frâncu, o rudă a răposatului, la înmormântarea sa („Gazeta Transilvaniei“, nr. 114 din 1903).

2) Scrisoarea din 27 Aprilie 1903.

lui plecare acasă... de casa sa locuită de fratele său „care fusese ofițer“ și „străbătuse țări străine“... de moșioara pe care n'a vândut-o, unde va sta, dacă va fi să mai trăiască, cu pensia ce i se cuvine, mulțumit, fericit... iar dacă nu se va putea înträma el, a lăsat casa lui școlii...“¹⁾)

Căzut la pat ca un erou pe câmpul de luptă, el n'a lăsat arma din mână până în ultimele clipe. Scrisoarea sa dela 27 Aprilie st. v. 1903, trimisă iubitului său prieten dela Brașov, și care este un adevărat testament, înfățișează încă trăsături destul de energice și este scrisă, parecă, mai frumos decât cele de dinainte. Ca și luptătorul rănit de moarte, el își simte sfârșitul, dar totuși nu l vede atât de aproape :

„...Doresc să mor și să fiu înmormântat lângă vrednicii mei părinți, cari au știut să-mi dea o creștere adevărat românească, o educațiune aleasă și o cultură superioară...“

„...Doresc să închid ochii în acele locuri romantice românești, în care m'am născut și care au plantat în inima mea simțeminte aprinse și pline de ideale pentru progresul și cultura neamului meu românesc; simțeminte nobile, generoase și naționaliste, lipsite de orice egoism, fiindcă eu în viață, încât privește persoana mea, am fost aproape impersonal...“

„...Doresc, repet, să fiu înmormântat de consătenii mei români, care încă din fragedă copilărie au sădit în inima mea iubire pentru poporul român până la mormânt și pentru care mult am suferit în Ardeal ca și în Țeară...“

„Viața noastră se aseamănă. Tu ești singurul în Ardeal, jurist distins care ți-ai sacrificat cariera pentru binele nenorocitului nostru popor, pentru care ai sacrificat libertatea ta personală și ți-ai sacrificat viața și averea... Acum ești singurul purtător al drapelului naționaliștilor români din toate țările românești. De Dumnezeu să-l poți purta mulți ani fericiti pentru binele națiunii române...“

După 6 zile, la 16 Mai (3 Mai st. v.) el mai scrie o carte poștală închisă și recomandată la Brașov :

Dragă Aurel,

Boala mea e gravă : Ftisie pulmonară. E periculoasă și contagioasă. Am obținut concediu de 6 luni cu începere dela 1 Mai până la 1 Noembrie st. v. 1903. Miercuri la 7/20 Mai, la 2 ore după amiază, cu trenul accelerat care trece la Cluj în vagon clasa I voi fi negreșit la Brașov.

¹⁾ N. Iorga, op. cit.

Roagă pe amicul N. Fluștureanu*) să întrebe pe Aronsohn dacă a expediat mobila uzată la „Benedek (Benic) per Tövis“ (Teiuș), 7 colete.

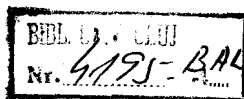
Asemenea mai roagă-l ca împreună cu tine să mă aștepte și el la gară, fiindcă am să-i mai fac o rugare. Nu comanda nici dulceața, nici ceaiul, care mi-i interzis. Ar fi bine să vă scoateți dela șeful gării bilet ca să puteți veni la mine la vagon deoarece eu sunt foarte slab, nu pot trece pe peron.

Salutări *Teofil*

Dumnezeu totuși l-a iubit, căci i-a împlinit dorința — să poată închide ochii, o săptămână după plecarea lui din București, pe pământul, pentru a cărui liberare din mâinile vrășmașilor și-a întrebuițat — ca și odinioară Nicolae Bălcescu — tot ascuțișul talentului său și tot focul inimei sale mari românești.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*) Administratorul Gazetei Transilvaniei și al tipografiei.

